

Regeringen
Utbildnings- och kulturdepartementet

Barbro Molander
YTTRANDE

2006-03-21
Reg.nr 13-4949-05

Betänkandet Nyttiggörande av högskoleuppfindingar (SOU 2005:95)

Sammanfattning

Högskoleverket tillstyrker det ena av de två typfallen utredningen presenterar, nämligen *anmälningsalternativet*. Med bibehållet lärarundantag införs då en skyldighet för högskoleforskare att anmäla patenterbara uppfindingar till högskolan som i sin tur får ett krav på sig att informera det omgivande samhället om pågående forskningsprojekt och patenterade uppfindingar. Detta skapar förutsättningar för externa intressenter att ta del av forskningsresultat. Verket anser att en effektivisering av strukturen för holdingbolagen och en förstärkning av bolagen med kapitaltillskott kan vara en möjlig väg till ökat nyttiggörande av forskningsresultat.

Högskoleverket avstyrker *övertagandeanternativet* som är det andra typfallet som utredningen presenterar. Övertagandeanternativet innebär att högskolan ges möjlighet att inträda som exklusiv rättighetsinnehavare till patenterbara uppfindingar som görs av anställda lärare och andra arbetstagare med forskningsuppgifter.

För att högskolan själv skall kunna ägna sig åt en konkurrenskraftig och professionell kommersialisering krävs enligt utredningen att högskolan får en ny uppgift. Utredningen har därför föreslagit att tillägget *främja nyttiggörandet av forskningsresultat* görs till högskolans samverkansuppgift i 1 kap. 2 § högskolelagen. Högskoleverket ifrågasätter om detta tillägg ensamt öppnar för möjligheten för högskolorna att ägna sig åt kommersialisering av forskningsresultat. Som utredningen påpekat finns ju ett omfattande regelverk där förvaltningsförfarandet och myndigheternas medelshantering regleras. Högskoleverket saknar en grundlig analys av hur det regelverket kan lägga hinder i vägen för högskolans nya uppgift och vilka regeländringar som i så fall behövs. Verket ställer sig dock bakom det föreslagna tillägget, men anser att detta bör innebära att högskolorna får en skyldighet att aktivt verka för kommersialisering utan att själva ägna sig åt den rena affärsverksamheten. Högskoleverket anser att en central fråga i sammanhanget är om det överhuvudtaget är lämpligt att högskolorna som myndigheter själva skall ägna sig åt sådan risktagande affärsverksamhet som kommersialisering av patenterbara uppfindingar innebär. Verket är inte heller övertygat om att alla högskolor har tillräckligt med resurser för att säkerställa en professionell hantering av forskningsresultaten.

Högskoleverket tillstyrker de föreslagna ändringarna i sekretesslagen, men vill tydligt framhålla det som också är utredningens ståndpunkt, nämligen att bedrivande av fri och oberoende forskning och utbildning på vetenskaplig grund måste förbli det centrala uppdraget för högskolan och att den akademiska friheten måste förbli oantastad.

Högskoleverket avstyrker utredningens förslag att utbildning om immateriella rättigheter, offentlighet och sekretess m.m. bör ingå som en obligatorisk del av forskarutbildningen. Verket anser dock att det är viktigt att högskolorna beaktar det mer eller mindre stora behovet av sådan utbildning i de olika forskarutbildningarna och i den interna vidareutbildningen.

Högskolans uppgift och nyttiggörande av uppfinningar

Utredningen har föreslagit att högskolan får en utvidgad uppgift genom att det i 1 kap. 2 § andra stycket högskolelagen läggs till att högskolan skall främja nyttiggörande av forskningsresultat tillkomna vid högskolan.

Utredningen menar att det föreslagna tillägget ger högskolorna möjlighet att förvärva, inneha, avyttra och på andra sätt kommersialisera rätten till de patenterbara uppfinningar som skapats vid högskolan. Detta innebär stora förändringar av högskolans verksamhet. Högskoleverket vill i sammanhanget peka på att universiteten och högskolorna är förvaltningsmyndigheter och att den verksamhet som förvaltningsmyndigheter normalt bedriver inte är kommersiell i den meningen att den är vinstmaximerande. En central fråga är om det överhuvudtaget är lämpligt att högskolorna som myndigheter själva skall ägna sig åt sådan affärsverksamhet som kommersialisering av patenterbara uppfinningar innebär. Verksamheten innebär ju höga risker och osäker utgång. För de statliga myndigheterna finns, som utredningen påpekat, ett omfattande regelverk där förvaltningsförfarandet och myndigheternas medelshantering regleras. Utredningens fokus ligger på de rättsliga konsekvenserna av ett avskaffande av lärarundantaget. En myndighet skall som regel inte ägna sig åt kommersiell verksamhet och Högskoleverket saknar en grundlig analys av hur det omfattande regelverket kan lägga hinder i vägen för högskolans nya uppgift och vilka regeländringar som i så fall behövs. Verket ifrågasätter om det är tillräckligt med det föreslagna tillägget *främja nyttiggörande av forskningsresultat* för att lärosätena utan särskilda bemyndiganden skall kunna ägna sig åt riskfylld affärsverksamhet. Vidare saknar Högskoleverket en definition av begreppet forskningsresultat.

Den föreslagna lydelsen kan däremot innebära möjligheter och skyldigheter för lärosätena att utveckla sin kompetens att hantera forskningsresultat i kommersialiseringsprocessens första stadium så att de kan identifiera kommersialiserbara forskningsresultat och stimulera entreprenörskap, medan holdingbolagen kan erbjuda sådant som affärs- och patentrådgivning samt tidig såddfinansiering. Detta ställer sig Högskoleverket positivt till.

Högskoleverket ställer sig bakom att tillägget *främja nyttiggörande av forskningsresultat* görs i 1 kap. 2 § högskolelagen, men anser att detta bör innebära att högskolorna får en skyldighet att aktivt verka för kommersialisering utan att själva ägna sig åt den rena

affärsverksamheten. Verket anser inte att samverkans- och informationsuppgiften entydigt skall bli en egen uppgift vid sidan av forskning och utbildning utan att den även fortsättningsvis skall vara integrerad i de två övriga uppgifterna.

Ett ökat nyttiggörande av högskoleforskningen

Förslaget att högskolan ges en exklusiv rätt att förvärva rättigheterna till en anmäld patenterbar uppfinning

Högskoleverket avstyrker förslaget som innebär att högskolorna skall ges möjlighet att inträda som exklusiv rättighetsinnehavare till patenterbara uppfinningar som görs av anställda lärare och övriga arbetstagare med forskningsuppgifter. Verket vill anföra följande.

Ett starkt argument för avskaffande av lärarundantaget är att lärosätena idag inte har tillräckliga incitament för att bygga upp kraftfulla strukturer till stöd för kommersialisering av forskningsresultat. Det konstaterades också i Högskoleverkets utvärdering av högskolans samverkansuppgift 2004. Att stödstrukturerna saknas har sannolikt medfört att patenterbara forskningsresultat inte nyttiggjorts i den omfattning som annars varit möjlig.

Är det då rimligt att avskaffa lärarundantaget, och därigenom öka incitamenten för lärosätena att bygga upp strukturer för att stödja kommersialisering av forskningsresultat? Högskoleverket kan konstatera att frågan om lärarundantaget utretts ingående vid flera tillfällen. Regeringen har också bedömt att de beskrivningar som gjorts i olika utredningar är tillräckliga och att det underlag som finns i form av utredningar och remissynpunkter räcker för ett ställningstagande. Utredningens uppgift har varit att utreda de rättsliga konsekvenserna av att avskaffa lärarundantaget.

Högskoleverket vill ändå i sammanhanget framhålla att en strävan att kommersialisera forskningsresultat kan gynna den kortsiktigt tillämpade forskningen på bekostnad av den långsiktiga grundforskningen. Vidare träffar högskolor och forskare i regel redan idag avtal om äganderätten till uppfinningar vid både uppdragsforskning och team-work med utomstående forskare, vilket begränsar övertagandeanternativets relevans i de sammanhangen.

Om lärarundantaget avskaffas och möjligheter ges för högskolan att överta och kommersialisera uppfinningar skapade vid högskolan innebär detta, som utredningen påpekar, en radikal förändring av det svenska högskoleväsendet. Högskolan ges möjlighet att bedriva riskfylld affärsverksamhet. Högskoleverket, som anser att denna nya uppgift för högskolan först bör utredas ytterligare från ett rättsligt perspektiv, är inte övertygat om att alla högskolor har tillräckligt med resurser för att säkerställa en professionell hantering av forskningsresultaten. Det finns högskolor som saknar den infrastruktur och inte heller har tillgång till det riskkapital som behövs för att kommersialisera forskningsresultat.

Att göra internationella studier för att ge vägledning vid förändringsarbete är något som Högskoleverket förordar. Högskoleverket har med intresse läst utredningens

genomgång av hur högskoleanställdas uppfinningar regleras i några andra länder. För att kunna dra lärdom av ändringar eller avsaknad av lagstiftning på området i andra länder måste sådan information konsekvent följas av beskrivningar av stödstrukturer och resultat. Utredningen pekar dock på att avskaffandet av lärarundantaget i Danmark inte lett till den framgång man hoppats på. Förklaringen till det nedslående resultatet är att den danska högskolan inte lyckats skapa effektiva stödstrukturer. Högskoleverket vill komplettera den bilden med iakttagelser som gjorts i egna studier av hur högskolor i andra länder stödjer nyttiggörande av forskningsresultat: I England har exempelvis de allra flesta högskolor via avtal eller riktlinjer rätt till anställdas uppfinningar, och eventuella intäkter delas upp mellan institution, forskare och högskola. Många engelska högskolor är också framgångsrika på området. Framgången beror på en rad faktorer, men regeringens betydande ekonomiska satsningar under många år är omvitnat en viktig förklaring. Flera engelska lärosäten har t.ex. getts möjligheter att bygga upp egna patentfonder och internt stöd för kommersialiseringens alla faser. I Finland pågår en förändring av lärarundantaget som inskränker lärarundantaget. Högskoleverket uppfattar att förändringen är en kodifiering av hur det i praktiken fungerar vid många finska lärosäten. För att stödja lärosätena har regeringen möjliggjort att de kan vara delägare i bolag som kan kommersialisera de patent lärosätet äger. Kritiska röster menar att de nya stödstrukturerna inte är tillräckliga för att åstadkomma ett större nyttiggörande än idag, t.ex. att det sammanlagda startkapitalet är alldeles för litet. Utländska studier visar att det krävs ca tio år innan högskolor kan börja få intäkter från kommersialisering och att endast ca tio procent av högskolorna i USA och Storbritannien lyckas med detta.

Förslaget att lärarundantaget behålls och att en anmälningsskyldighet införs

Högskoleverket tillstyrker förslaget att med bibehållet lärarundantag införa en skyldighet för högskoleforskare att anmäla patenterbara uppfinningar till högskolan.

Anmälningsskyldigheten i sig är givetvis inte tillräcklig för att öka nyttiggörandet av patenterbara forskningsresultat i någon större omfattning. Inte heller ger en anmälningsskyldighet ett direkt incitament för högskolorna att skapa strukturer för kommersialisering av forskningsresultat. Däremot får högskolan ett krav på sig att informera det omgivande samhället om pågående forskningsprojekt och patenterade uppfinningar vilket i sin tur skapar förutsättningar för externa intressenter att ta del av forskningsresultat och kontakta forskare.

Högskoleverket uppfattar att en möjlighet till ökat nyttiggörande ligger i det regeringen föreslår i den senaste forskningspolitiska propositionen *Forskning för ett bättre liv* (prop. 2004/05:80), nämligen att effektivisera strukturen av holdingbolag samt att förstärka bolagen med kapitaltillskott. Högskoleverket anser att en mer effektiv struktur innebär färre holdingbolag, och att samtliga universitet och högskolor kan använda holdingbolagens tjänster. Kanske bör de kvarvarande holdingbolagen främst arbeta tillsammans med högskolor i en viss region liksom regeringen föreslår. Ett kanske ännu mer tilltalande alternativ är att skapa holdingbolag med inriktning mot särskilda forskningsområden. Det möjliggör för bolagen att skapa den kompetens som behövs för

framgångsrik kommersialisering inom det aktuella området. Att arbeta med verifiering och patentering är kostsamt, och avkastning på satsade medel är högst osäkra när det handlar om kommersialisering av forskningsresultat. Högskoleverket anser därför att holdingbolagen måste få ett betydande kapitaltillskott för att möjliggöra en ökning av nyttiggörandet av högskolornas verksamhet.

Hur kan då en anmälningsplikt till högskolan i kombination med en förstärkning av holdingbolagen göra att högskolorna skapar stödstrukturer för nyttiggörande av forskningsresultat? Enligt Högskoleverkets bedömning borde det göras möjligt för lärosätena att förfoga över holdingbolagens eventuella vinster. En sådan ordning leder till att lärosätena får ett långsiktigt ekonomiskt intresse av att skapa vissa stödstrukturer för kommersialiseringsprocessens första stadium.

Högskoleverket instämmer i utredningens uppfattning att även en ren anmälningskyldighet kräver en ändring av 1 kap. 2 § högskolelagen för att målsättningen skall stå klar, och för att informationen om forskningsresultat verkligen skall komma till nytta. Högskolan bör ha en skyldighet att på lämpligt sätt sammanställa och föra ur information om pågående forskningsprojekt och patenterade uppfinningar. Högskoleverket ställer sig dock som tidigare framförts tveksamt till att enbart den nya formuleringen att främja nyttiggörande av forskningsresultat också skall öppna möjligheter för högskolan att förvärva, avyttra och på andra sätt kommersiellt förfoga över forskningsresultat.

Högskoleverket tillstyrker också utredningens förslag att skyldigheten att anmäla patenterbara uppfinningar skall omfatta lärare och övriga arbetstagare med forskningsuppgifter vid högskolan.

Nya regler om sekretess i högskolan

Som utredningen framhåller så står sekretess i uppenbar kontrast till forskningens frihet och de grundläggande förutsättningarna för all akademisk frihet, dvs. ett fritt utbyte av tankar och idéer forskare emellan. Utredningen framhåller att bedrivande av fri och oberoende forskning och utbildning på vetenskaplig grund måste förbli det centrala uppdraget för högskolan och att den akademiska friheten måste förbli oantastad.

Högskoleverket anser att denna principiella utgångspunkt är mycket viktig, liksom att forskaren som regel skall stå fri i sitt val mellan att publicera och kommersialisera.

Sekretess vid forskningssamverkan

Högskoleverket tillstyrker utredningens förslag att sekretess skall gälla för uppgifter om uppfinningar och forskningsresultat vid forskningssamverkan mellan en högskola och ett företag eller en annan enskild part om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs.

Utredningen har gjort en avvägning mellan olika intressen. Högskoleverket anser att det finns mycket starka skäl som talar för att offentlighet bör gälla vid högskolan så långt det bara är möjligt. Högskoleverket har dock i sina kontakter med högskolorna och deras jurister tydligt sett att den regel som i dag gäller för uppdragsforskning (8 kap. 9 §

sekretesslagen) inte löser de behov som finns av sekretess vid forskningssamverkan. Konsekvensen av detta är att högskolorna ibland är tvungna att åta sig förpliktelser de inte kan uppfylla. Högskolan kan bli tvungen att lämna ut uppgifter om uppfinningar och forskningsresultat som de lovat att hemlighålla. Detta blir särskilt tydligt vid deltagandet i EU:s forskningsprogram. Den föreslagna bestämmelsen är relevant även om lärarundantaget finns kvar och Högskoleverket ställer sig bakom utredningens resonemang och intresseavvägningar.

Sekretess och ansökningar hos statliga forskningsfinansiärer

Högskoleverket tillstyrker att sekretess skall kunna gälla för uppgift om uppfinningar och forskningsresultat som ingår i en ansökan om ekonomiskt stöd från en högskola till en statlig myndighet om det kan antas att en enskild lider skada om uppgiften röjs. En presumtion för offentlighet gäller. Utredningen har i lagförslaget begränsat sekretessen till uppfinningar och forskningsresultat. Högskoleverket har dock i sina kontakter med högskolorna uppfattat ett behov av sekretess i dessa sammanhang också för enskildas affärs- och driftsförhållanden. Utredningen säger också i sina skäl för en begränsad sekretess för uppgifter i forskningsansökningar (s.170) att föremålet för sekretessen bör vara detsamma som omfattas av den nuvarande regleringen i 8 kap. 6 § sekretesslagen, dvs. uppgifter om enskildas affärs- eller driftsförhållanden, uppfinningar eller forskningsresultat. I lagförslaget anges dock sekretess endast för uppfinningar och forskningsresultat. Högskoleverket anser att det finns anledning att tänka över vilka konsekvenser det får när uppgifter om enskildas affärs- och driftsförhållanden som finns i högskolans ansökningar om forskningsmedel inte kan omfattas av sekretess hos forskningsråden.

Sekretess för uppgifter som anmäls till högskolan

Högskoleverket har förordat anmälningsalternativet och anser att en förutsättning för att detta alternativ skall kunna genomföras är att sekretess gäller för uppgifter om patenterbara uppfinningar. Högskoleverket tillstyrker alltså utredningens förslag att sekretess skall gälla för uppgifter om patenterbara uppfinningar som skall anmälas eller har anmälts till högskolan.

Utbildning

Högskoleverket avstyrker att utbildning om immateriella rättigheter till forskningsmaterial, offentlighet och sekretess samt innebörden av olika avtalsförpliktelser ingår som en *obligatorisk del* av forskarutbildningen. Verket anser dock att det är viktigt att högskolorna beaktar det mer eller mindre stora behovet av sådan utbildning i de olika forskarutbildningarna och i den interna vidareutbildningen.

Detta yttrande har beslutats av universitetskanslern efter föredragning av verksjuristen Barbro Molander i närvaro av tf. avdelningschefen Christian Sjöstrand. I ärendets handläggning har också utredarna Maria Lönn och Jan-Erik Pettersson deltagit.

Sigbrit Franke

Barbro Molander